

Анализ на финансовото състояние на земеделските предприятия в България

Анелия Любенова

Analysis of the Financial Situation of Agricultural Enterprises in Bulgaria. The main goal of the paper is to present an a priori analysis of the liquidity and profitability of farmers in Bulgaria. Most of the agricultural enterprises after the accession of Bulgaria to the EU are financially weak and with a high rate of bankruptcy. The agricultural enterprises in Bulgaria have a significantly lower yield compared to the European farmers and the enterprises in other economical sectors in Bulgaria – industry and services. Despite the increased funding and subsidizing of the agricultural sector after 2007, the Bulgarian farmers remain financially weak and unstable. One of the main prerequisites for the improvement of the potential of the Bulgarian farming is the improvement of the financial stability- liquidity and profitability. The main financial goals of the agricultural enterprises should be aimed at achieving better solvency, i.e. liquidity in the short run, and profitability in the long run.

Keywords: *agricultural enterprise, liquidity, profitability, financial stability.*

ВЪВЕДЕНИЕ

В началото на 90-те години на миналия век българското земеделие е подложено на тотална трансформация в резултат на започналата аграрна реформа. Големите земеделски предприятия от типа на аграрнопромишлени комплекси (АПК), трудовокооперативни стопанства (ТКЗС), машинно тракторни станции (МТС) и др., които са доминирали в българското земеделие се ликвидират и преобразуват. В края на 90-те години вследствие на проведената поземлена реформа, която бе сърцевината на аграрната реформа у нас преобладават дребните земеделски предприятия. Тази структура със сравнително слаба динамика към уедряване се запазва и до днес.

Основната част от земеделските предприятия след приемането на България в ЕС са финансово слаби и с голяма динамика на фалитите. Земеделските предприятия у нас имат значително по-ниска доходност в сравнение с европейските земеделски предприятия и предприятията от останалите сектори на националната икономика – индустрия и услуги. Въпреки нарасналото субсидиране и финансиране на агросектора и след 2007 г. родните земеделски предприятия остават финансово нестабилни и слаби.

Проблемът за финансовата нестабилност и слабост на основната част от родните земеделски предприятия съществува от средата на 90-те години, но той е актуален и в момента. В навечерието на приемането ни като страна членка на ЕС у нас има около 500 хиляди земеделски стопанства. След приемането ни в ЕС всяка година в агросектора се вливат между 1,5 и 2 млрд. лева субсидии, но те все още не водят до значим ефект, защото основната част от субсидиите отива в около 5-10% от най-големите предприятия, които в основната си част са производители и търговци на зърнени култури. Броят на земеделските предприятия намалява устойчиво, за сметка на нарастване на размерите им.

Основната цел на доклада е априорен анализ на ликвидността и рентабилността на родните земеделски производители.

ИЗЛОЖЕНИЕ

През 2009 г. и 2010 г. в националната икономика намалява кредитирането (отпускането на търговски, ипотечни и потребителски кредити) и преките чуждестранни инвестиции, а растежа на БВП е отрицателен. Дефицитът по текущата сметка на България, който преди световната икономическа криза бе достигнал 25% от БВП през 2010 г. преминава на плюс. Националният износ през 2009 г. и 2010 г.

започва да расте и търговското салдо става положително, но суровините и енергийните ресурси (съставляващи близо 60% от експорта) остават водещи в износът, което означава, че не се инвестира в разширяване и обновяване на производството.

През 2010 г. земеделието е единствения сектор, който в условията на криза бележи ръст от 3 % [www.nsi.bg]. Делът на агросектора в БВП през 2009 г. е бил 6%. Субсидирането на агросектора след приемането на страната в ЕС се запазва относително стабилно и нараства плавно. Агросекторът остава традиционно нето износител и в условията на криза, но за сметка основно на суровини – маслодайни семена, житни растения и др. Цените на земеделската земя след временно задържане в началото на кризата у нас, отново започват да нарастват като през 2009 г. средната цена е около 240 лв./дка, а през 2010 г. достига 310 лв./дка.

Агросекторът отсъства от класацията „Капитал 100“ [www.capital.bg/top100/] в годините преди световната икономическа криза, т.е. до 2009. Сред топ 100 по приходи през 2010 г. агросектора е с относителен дял 1,3%, който е най-ниския спрямо останалите сектори на националната икономика [www.capital.bg/top100/]. Най-големите предприятия в агросектора според приходите им през 2009 г. и 2010 г. са българските представителства на мултинационални компании, занимаващи се с производство, търговия и износ на зърнено-житни култури, а подотрасъл животновъдство има само един основен представител.

Сравнението с други сектори на националната икономика през 2009 г. и 2010 г. показва, че агросектора остава с относително по-ниски обеми на оборотите и рентабилността [www.capital.bg/top100/]: за 2009 г. средната рентабилност на най-добре представените предприятия в агросектора е 2,49%, в сектор храни и напитки 7,49%, а в сектора на търговията на дребно рентабилността е 0,55% но с много по-големи обороти в разгара на кризата; през 2010 г. средната рентабилност на най-добре представените предприятия в агросектора е 2,13%, в сектор храни и напитки 6,53%, а в сектора на търговията на дребно е 4,49% и отново с много по-големи обороти от агросектора. Това показва, че агросектора е един от секторите на националната икономика с най-ниски нива на рентабилността и реализираните обороти. Отчитайки доминирането на микро и малки предприятия в родния агросектор се очертава още по-сериозно проблема, че те ще имат ниски обороти и печалби, а това означава проблеми с постигането на задоволителни нива на ликвидност и рентабилност.

Равнището на обезпеченост с оборотни средства и тяхното рационално използване оказва пряко влияние на ефективността на земеделското производство и подобряване на финансовото състояние на земеделските предприятия. Проблемът за правилното управление на оборотните средства е актуален на днешния етап на развитие на земеделските предприятия. В последните години ефективното управление на оборотни средства е съществено нарушено. Кризата на неплатежоспособност, промените в цените на земеделската продукция оказват негативно влияние на финансовото състояние на голяма част от земеделските производители. В резултат на това практически голяма част от тях се отказват да правят подобрения, да внедряват нови технологии, както и да стимулират развитието на земеделското производство. В следствие на това произтича и рязкото снижаване на обема на производство на земеделска продукция, което се отразява отрицателно и на обръщаемостта на оборотните средства, а тя от своя страна е свързана с ликвидността на земеделските предприятия.

Много от земеделските предприятия нямат собствени източници на възпроизводство на оборотния капитал. Изходът на отрасъл «Земеделие» от кризата може да се осъществи на основата на рационално финансово управление на оборотни средства, гарантиращо ликвидност на предприятието в краткосрочен

план и оптимално финансово управление на капитала и източниците му, гарантиращи рентабилност в дългосрочен план.

В условия на криза все повече земеделски предприятия са заинтересовани за ефективно управление на оборотните средства, способстващи за поддържането на оптимално равнище на ликвидност, обезпеченост на земеделското производство с финансови средства, както и достатъчно висока платежеспособност и финансова устойчивост.

Успешното адаптиране на земеделските предприятия към европейския пазар и превръщането им в конкурентоспособни участници в него изисква финансова стабилност по отношение на ликвидността и рентабилността им, което налага и финансиране на стопанската им дейност. Родният агросектор се характеризира с голяма междуфирмена задлъжнялост, а тя изисква и сериозно финансиране.

За голяма част от земеделските производители държавното финансиране на дълготрайни активи е бил единствения начин за външно снабдяване с финанси, тъй като тази форма на финансиране е ниско разходна, т.е. ефективна за финансовото им осигуряване¹⁴.

Земеделските предприятия изпитват финансови затруднения при осигуряването си с производствена база за ритмичен производствен процес, което е продиктувано от недостига на дълготрайни активи (ДА) в резултат на моралното и физическо остаряване или на липсата на финансови средства. Тяхното осигуряване, състояние, използване и възпроизводство предопределят финансовите възможности и развитие на земеделските предприятия. Непрекъснатото усложняване на производствено-стопанската дейност на земеделските предприятия изисква възпроизводството да се извършва непрекъснато, като финансирането може да се осигури както от вътрешни (неразпределената печалба и амортизационните отчисления) и външни източници (банкови и небанкови), така също и от нетрадиционни източници в лицето на лизинга, като източник за задоволяване потребностите от обновяване на земеделската техника.

Ето защо, поради неблагоприятната финансово-кредитна среда за земеделските предприятия лизинга е инвестиционна алтернатива като източник за задоволяване потребността от обновяване на земеделска техника и др.

Създаването на условия за пълноценно функциониране на земеделските предприятия на настоящия етап на развитие на икономиката е необходимо да се внесат чувствителни промени при финансовото им управление за по-пълно мобилизиране и използване на паричните средства чрез прилагането на различни традиционни и нетрадиционни източници на финансиране, чрез следене на структурата на капитала и осигуряването на дългосрочна платежеспособност.

В съответствие с целите на настоящия и бъдещия им етап на развитие, земеделските предприятия трябва да дефинират финансовите показатели, които подлежат на контрол. От друга страна, информацията от финансовите отчети, обаче се отнася за минали години и в ограничена степен може да служи за целите на анализа, а в същото време, в предприятията от земеделския отрасъл е налице по-голяма потребност от планиране и контрол на стопанската дейност, обусловени от спецификата на отрасъла, която поражда: голяма *неравномерност в рамките на годината* на паричните плащания и паричните постъпления, породена от сезонността на производството; голямо разнообразие в *структурата на производството*, която съществено влияе върху равнището и разпределението на паричните потоци във времето, породена от природните и икономически условия, при които се осъществява производствения процес; сравнително по-голяма

¹⁴ Башев, Х., Организация на снабдяването с финанси в българските ферми, сп. ИУСС, 5/2003, с. 17.

продължителност и диапазон на изменение на оборотния капитал и неговите елементи през годината, което поражда необходимостта от допълнително финансиране с капитал през отделните месеци и намаляване на тази потребност през други и т.н.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Подобряването на финансовата стабилност – ликвидност и рентабилност на родните земеделски производители е една от основните предпоставка за по-добро развитие потенциала на българския агросектор. Основните финансови цели на земеделските предприятия трябва да са насочени към постигане на по-добро състояние на платежоспособност, т.е. ликвидност в краткосрочен и рентабилност в дългосрочен план.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Башев, Х., Организация на снабдяването с финанси в българските ферми, сп. ИУСС, 5/2003.
- [2] Дойчинова, Ю., Граници и проблеми на малкия бизнес в България, сп. ИУСС, 4/2002.
- [3] Кънева, Кр., М. Атанасова, Определяне на общ измерител за кредитоспособността на земеделските стопанства, сп. Икономика и управление на селското стопанство, 2/2007.
- [4] Лалева, Ц., Програми за финансиране на земеделието, сп. ИУСС, 2/2000.
- [5] www.capital.bg/top100/
- [6] www.nsi.bg.

За контакти:

гл. ас. Анелия Любенова, Катедра "Икономика", Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.: 082-888 347, e-mail: ALyubenova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.